

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. Fylke: Nordlands
 Tilleggsspørsmålnr. Herad: Nord-Rana
 Emne: Transport av høy Bygdelag: Langvassgrenda
 Oppskr. av: Nils O. Ravnaa Gard: Ravnaa
 (adresse): Ravnaa, Ytteren, Helgeland G.nr. 120 Br.nr. 2
 A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Egne røynsle
 B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Orienterende bemerkninger:

Uslaatt eng: "gres"; slaatt gres: "raagres", halvtørt: "sethøy", tørt: "tørrhøy", innkjørt i ladé eller satt i stakke: "høy". Eng utenom heimjorda hvor det er bygget lader eller hvor det settes opp høystakker heter "utengan". Utmarkslatter er mere tilfeldige slaatter i utmarka hvor det ikke er lader.

ad 1) Det har foregaatt store forandringer i maaten aa transportere høy paa, likeledes redskapen fra 1880 aarene og til i dag.

Paa de fleste mindre gaarde og husmannsplasser bruktes og brukes fremdeles andre maater aa transportere høy paa enn paa de større. Før i tiden var det almindelig at de "slo" i utmarka og utengan. Aa slaa i utengan har holdt seg lengst paa de mindre bruk, og for en dels vedkommende fremdeles. Omkring 1900 aarene begynte enkelte gaarde aa slutte med aa slaa i utengan, etter hvert som de utviddet innmarka og dyrket den. Utengan ble (blir) da etter hvert benyttet til havning eller inngjerdet til havnehage.

De som ikke eier hest, leier folk til aa kjøre høyet heim, hviss ikke, drar de det paa handvogn eller bærer det, om sommeren, om vinteren drar de det paa kjelke.

Her i bygda fins ikke husmannsplasser naa. De er nedlagt eller kjøpt til selvstendige smaabruk. I hele Nord-Rana er det naa bare noen faa husmannsplasser som beboes.

ad 2) Transporten av høyet til utengslaen eller stakken (bruken av høystakk er nesten opphørt), tørkeplassen og hesjen foregik og foregaar paa forskjellig maate, alt etter som terrenget ligger an. Var det kjørendes land, kjørtes det, utfor bratte bakker ble det rullet eller "sloga" paa "risdroga", baaret i fanger, i "vieband", bæerband av taug eller paa "baara-" Aa bær fram raagres".

"Risdroga" lages av 2-3 mindre bjerketer som legges paa marka med rotendene sammen og slik at de spriker litt ut mot toppen. Over rotendene bindes et taug for aa holde de sammen, slik at at den ene ende av tauget tjener til aa dra med og den andre ende legges over lasset til aa holde i for aa bremse. De kjæmmet høyet og begynte aa lasse fremme og bakover, saaledes at lasset ble høyet bak paa, og saa "sloga" de utfor bakken til "lasser" støet for videre kjøring eller baring. Mengden av høy i hver sloga kunne være forskjellig, almindeligst et "hammerdrøye", ca. et halvt lass.

~~"Viebandet lages av to bjerketer og ca. 3 alm. lange. Den ei~~

2

"Viebanne" lages av t  bjerkeskudd ca. 3 aln lange. Den ene kl ftet slik at den danner en syle og den andre med rett"-bein"stamma. De kvistes til "snateret"-de tynne toppskudd-og knyttes sammen. Der legges 3 kj mmer h y paa det, som er en passende b re, og den rette enden tr des gjennom sula og b ra "rees"-rekkes sammen. 4. b rer skulle utgj re 1 lass-12 kj mme. "B rbarbanne" var et ca.   toms tykt tau som lagdes paa marka slik at kvar part laa litt fra hverandre og dannet en bukt. Naar de 3 kj mmer var lagt paa banne tr ddes begge ender gjennom bukta og b ra "reesta" sammen. Naar det ikke gjalt aa holde rede paa hvor meget h y de fikk inn i laen eller til stakken, kunne de b re tyngere b rer. Den som bar la ikke tauget over hodet, men over skulderen og fikk hjelp til aa reise seg, aa en som stod bakom og l ftet.

Naar h et skulle transporteres utfor bratte skrenter eller elve som ikke var roendes bruktes "sn rsakk" for aa "fire" det over. Sn rsakken var laget av bast-eller hamp- sn re og bundet med store masker rund som en ball og med aabning i den ene side for xifylning og sn re for aa dra den sammen, naar den var fylt. De f rste l ypestreng som var brukt her i bygda, var av tj retaug i 1880 aarene. Omkring aar 1900 begyntes det aa bruke jernstreng for aa fir" h y og ved paa. Enkelte kaldte det aa telegrafer h y.

Kiper for aa b re gres eller h y i er ukjent. Trilleb r bruktes i gammel tid og brukes fremdeles for transport av h y. Den eldste form var en firkantet kasse ca. 6 tom h y med saa lange sidebord at de dannet armene bak og rakk saa langt fram for kassen at det ble plass for hjul- let. Fra 1900 ble den laget mere i likhet med den som naa brukes av veivesenet. Hjullet paa de gamle trilleb r var laget av et stykke planke med treaas av gjerk og tappene gikk i hulli sidebordene.

Baara er likeledes et gammelt redskap for transport av h y, i enkelte h ver brukes den ennaa. Det var to staure re som lagdes litt fra hverandre paa marka, hvorpaa h yet lagdes. Det beh vdes to til aa b re den.

Ordet meis, rodde og roddesekk er ikke kjent i forbindelse med transport av h y. Se ovenfor om "sn rsakk".

Her brukes ikke noe redskap for transport av h y med namnet h ytang, men det maa v re det samme som de i gammel tid kaldte "trem rr". Tradisjonen sier: "De kj rte med trem rr". I mine guttedage saa jeg restene av et redskap, som jeg naa forstaar, var av en gammel trem rr. Det sies at den ble brukt baade paa vinter og sommerf re.

Hesjen: Inntil 1905 var det ganske almindelig, at de "h sjet" paa stenger, i 1880 aarene begynte enkelte aa bruke et slags tj resn re. De gamle h sjer var laget paa to maater. Den ene var laget med grove paaler-"h sjepaaler"- som det var borret 5 hull paa skraa gjennom, ca. 10 tom fra hverandre og satt nabber i for aa legge stengene paa. For kort gress var hullet borret tvers gjennom paalen og nabben stakk ut paa begge sider, for aa legge en stang paa hver side av stolpen. Den andre maate var aa stappe to staure i breidd og binde vidjer over dem, for aa legge stengene paa. Siden hesjestreng ble aa faa kj pt, fikk h sjen dens naav rende form.

Arbeidets fordeling:

Det var (er) kvinnfolkene arbeid i almindelighet aa rake det fram og breie det, naar det skulle t rres paa marka eller settes i saater, likeledes raking og kj mning for opplegning paa hesja. Mannfolkene forestod framkj ring og opplegning. Barna begynte tidlig aa delta i arbeidet med framb ring, raking og saating.

ad 3) Fra innmarka kjørtes høyet til heimladen om sommeren og fra utengsladen om vinteren paa meisleen. Naa kjøres det omsommeren paa høyvogn, hjulslede eller meislede, om vinteren paa jardragasleden-langsledede-med grinder.

ad 4) Firehjulet vogn er ikke brukt. Kjøretoningen i gammel tid meisleen, ogsaa kaldt høysleen bruktes baade sommer og vinter. Den er uten skoning"-drag" under meiene. Lengden er ca. $6\frac{1}{2}$ aln og bredden ca. 1 aln og 10 tom. Den gamle type bestod av følgende deler: 2 meier, 3 rotremmer, 2 remmer av bord, 2 par feldfötter, 1 høyhammer, 1 fjättre, 1 høyjölertong, 2 skaakela, 8 staldband til aa holde overdelen til meiene, 5 vidjer, 1 høyslekrok, 1 kjörkje og et høyjölertaag. Ialt 30. deler foruten de nagler som behøvedes til aa feste de to stykker hvorav feldföttene bestod av sammen og remmene til feldföttene. Den høyslede som brukes naa er av samme form som den gamle. Det er bare den forskjill at det istedet for nagler og staldband av tre, benyttes spiker, mutterskruer og jernbolter istedet for staldhand. De første høysleder var uten grinder.

De første hjulsleder kom i bruk i 1890 aarene. Det er en vanlig meislede som det er satt hjul under. Hjulaasen ~~naa~~ festes under remmene ca. 10 tom frem for bakenden av meiene og er saa lang at hjulene kommer utenfor sleden og saa lave at rekker bare 3 tom nedom meiens underkant.

Høyvogna som naa brukes, kom samtidig i bruk som hjulsleen. Det er en almindelig arbeidsvogn med lave hjul og noe lengere skjåker, og vognsleen som legges ovenpaa skjåkrene og vognnaasen er som overdelen av en slede og festes til vogna paa samme maate som vognkisten. Naar høyvogna

benyttes under kjøring av korn-"loen" legges det en karm av bord paa vognsleen, for at ikke aksene skal sæpe i marka. For aa holde lasset sammen bindes et taug over det. Det brukes ikke 2 hester under høy- eller kornkjøring. Ordet vogn brukes ikke om slede og vogn, *og hjulsleder.*

Vintersleden eller langsleden, almindeligst kaldt "jardragasleen", for ikke aa forveksle den med meisleen. Den kom først i bruk fra 1880 aarene og fremover, og er innført ~~XXXXXX~~ fra Sverige med svenskne som om vinteren kom kjørende over Umbukta til Mo med handelsvarer. Forstillingen til langsleden er skjåker med korte lenker fra "aksølen" for aa hekte over krokene i sledemeiene.

Skrindene som naa brukes paa jardragasleen ble samtidig innført med svenskne. Skrinder brukes ikke under høykjøring i gaardsbruket, men under transport av høy i sekker og baller til og fra salgstedet.

Grinder: "Høygrinnan" til meisleen kom først i bruk omkring 1890 aarene. Bruken av disse er innført av svenske-lappen Johannes Eriksen fra Sverige.

De første høygrinder var laget av to $\frac{3}{4}$ + 4 toms langsgaaende bord som festedes til en stav ("stekel", tykk 1) i hver ende. Bordene festedes slik til "stekel'n", et oppe og et nede, at det ble en ende ovenfor og en nedenfor bordene. Paa mitten av bordene sattes en stav til forstøtning. De to opne ruter ble innbundet med vidjer eller snøre. De nedre ender paa stekelan tjente til aa sette ned i hullene paa endene av de ribber som var lagt, et fremme og et bak paa sleen. De øvre ender var til aa legge en løkke over paa vidjen eller snøret fra høyhammeren bak og fra rotremma fremme. Grinnan var litt kortere enn sleen og høyden ca. 30 tom. Naar jardragasleen benyttedes til høykjøring-kun om vinteren-maatte grindene være i samme lengde som sleen. Høygrinnan som brukes i dag, er stort sett av samme modell som de gamle, bare med den forskjill at det no

4

brukes jernbeslag, kjetting, jerntraad og skruer til dem. Lasset paa sleder uten grunder, ble lagt opp i kjammer, 10-12 kjammer i hvert lass. Paa hjulslede og høyvogn blir det lasset med fenger, gjødselgrep eller høygaffel og traakket sammen til en hviss høyde. Naar det ikke er om aa gjøre aa holde rede paa antall lass, for aa sette fe paa foret, lasset det paa saa meget hesten kan klare aa dra.

To "raagreslass" utgjorde et tørrhøyllass-"sommerlass"- og et vinterlass to sommerlass. Naar lasset er lasset, legges høyjøllestonga bakover lasset og "jølartaaje" kastes over stonga, som er forsynt med to oppstikkende pinner, og ned i høykrokjen og opp til stonga, og saa "jølles" lasset. Jølartaaje gjøres fast til stonga med "kapplalja"-et slags knute.

"Setstøet" og "mustøet"-hvor høyet har staatt i saater eller ligget i dunger-maatte tas nøye opp.

Det var ingen regler for at det siste lasset skulle være større eller mindre enn de øvrige. Heller ikke hvor det skulle kjøres med vogn eller slede. Terrenget er det bestemmende. Er det blødt og bakket brukes meislee eller hjulslee, paa tørt og flatt lende brukes høyvogn.

ad 5) Transporten av høyet fra fellesslaatter foregik i fellesskap. For de som hadde hest, deltes det i lass eller ved aa skjære høystabben i deler, og for de som ikke hadde hest, i bører. Høyet fra utengan og stakken skulle som regel være kjørt heim til jul. De bønder som hadde utenger i nærheten av hverandre kjørte samtidig. Føreforholdene var bestemmende for tiden. Brøytingen-"Aa legg opp vagn" foretokes etter overenskomst. Kjøredagen ordnet de slik at de skulle kjøre saa og saa mange lass formidag og likeledes etter midag, alt etter som veien var kort eller lang.

Ravnaa i mai 1947.

Nils O. Ravnaa.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

adr. NORSK FOLKEMUSEUM

BYGDØY

553

9/10 1948.

Avskrift av et konsept funnet i R.s
etterlatte papirer.

Høysleen.

Navn på delene:

Meian	2 stk.
Ratremmen	3 stk.
Remsnare	2 stk.
Fjelitreet	1 stk.
Feldfötter	2 stk.
Høyhammaren	1 stk.
Staldbannan	8 stk.
Høyjolerstang	1 stk.
Høyslekrokjen	1 stk.
Kjörkja	1 stk.
Vieband	5 stk.
Skåkelan	2 stk.

Tilsammen 29 stykker.

Transport av høy i gammel tid.

Uten kjøring.

1. Bæring av høy i fanger.
2. ---"--- ---"--- vieband.
3. ---"--- ---"--- Bølband (med en ring av tre eller en kro
4. ---"--- ---"--- Jerringreip.
5. ---"--- ---"--- På stenger.
6. ---"--- ---"--- Dra på risdrog. Å sloga høyet på ris-
droga.
7. ---"--- ---"---
8. ---"--- ---"--- Rulle i sekker.
9. ---"--- ---"--- Telegrafere på liner av tang - siden
streng.

Redskaper for kjøring av høy.

Høysleen uten grinder.

Hjulsleen med ---"

Høyvogna med to hjul.

---" ---" 4 ---"

13 måter.

Transporten ned til lasserplassen en dunge med høy kaltes
ei ^u

Bære på båra. Trillbåra. Handvogn.